

УДК 330.322 (477)
Q14

Інвестиційне забезпечення аграрного сектора економіки України у довоєнний та повоєнний періоди

Шуст О.А. , Варченко О.М. , Крисанов Д.Ф. , Драган О.О. , Ткаченко К.В.

Білоцерківський національний аграрний університет

 Шуст О.А. E-mail: olena.shust@btsau.edu.ua; Варченко О.М. E-mail: omvarchenko@ukr.net;
Крисанов Д.Ф. E-mail: d_krysanov@ukr.net; Драган О.О. E-mail: draganok@ukr.net;
Ткаченко К.В. E-mail: k-tkachenko@ukr.net.

Шуст О.А., Варченко О.М., Крисанов Д.Ф., Драган О.О., Ткаченко К.В. Інвестиційне забезпечення аграрного сектора економіки України у довоєнний та повоєнний періоди. Економіка та управління АПК. 2023. № 1. С. 6–26.

Shust O., Varchenko O., Krysanov D., Dragan O., Tkachenko K. Investment support of the agrarian sector of the economy of Ukraine in the pre-war and post-war periods. AIC Economics and Management. 2023. № 1. PP. 6–26.

Рукопис отримано: 14.04.2023 р.

Прийнято: 21.04.2023 р.

Затверджено до друку: 25.05.2023 р.

doi: 10.33245/2310-9262-2023-181-1-6-26

Стаття присвячена аналізу тенденцій та зрушень в інвестиційному забезпеченні аграрного сектора. Проаналізовано підходи різних вчених щодо сутності поняття «інвестиційне забезпечення». Встановлено, що воно включає не тільки форми, методи, важелі та інструменти інвестиційного забезпечення, але й їх розподіл на інструменти інвестиційного прогнозування, залучення та розподілу інвестицій, регулювання інвестування та інструменти оцінювання результативності/ефективності реалізації інвестицій. Це дозволяє обґрунтовано обирати спосіб ресурсного забезпечення і забезпечити комплексний підхід до вирішення питання інвестування аграрного сектора.

Оцінено вклад аграрного сектора у створення валового внутрішнього продукту країни та встановлено, що наявний рівень - недостатній для досягнення стратегічних цілей і вирішення поточних проблем. Важливим індикатором інвестиційного процесу виступає валове накопичення основного капіталу у структурі національного ВВП. Встановлено, що Україна за цим показником має майже вдвічі нижчий рівень і входить до останньої групи слаборозвинених країн. Це свідчить, що дефіцит капітальних інвестицій для аграрного сектора був і є постійною проблемою.

Доведено, що прямі інвестиції зростали до 2013 р., а потім різко впали внаслідок анексії Криму та окупації Донбасу і коливалися у «вузькому коридорі», але при цьому в первинне виробництво – зменшилися удвічі, а в харчову індустрію – збільшилися на третину. З передачею з 2020 р. звітності по ПІ (первинних інвестиціях) від Держстату до НБУ змінилася і методологія їх обчислення, що унеможливило аналіз динаміки прямих інвестицій за різні періоди часу.

Встановлено, що основним джерелом інвестування в первинному виробництві були і є власні кошти підприємств і організацій, які підсилюються кредитами банків, а в окремі роки доповнюються коштами державного і місцевих бюджетів. Щодо національної економіки, перелік ширший: кошти населення на будівництво власних квартир, кредити іноземних банків, кошти іноземних інвесторів і вітчизняних інвестиційних компаній, фондів та ін. При вкладанні в матеріальні активи ключові позиції займають капітальні інвестиції в машини та обладнання (3/5-3/4), але значно менше (1/6-1/4) – в будівництво та перебудову будівель, що дозволяє проводити модернізацію виробництва.

Систематизовано розподіл підприємств на окремі групування за принципом залучення капітальних інвестицій більше/менше, ніж по первинному виробництву/харчовій індустрії. Отримали різні типи підприємств, залежно від розривів між власними можливостями

та обсягами здійсненого ними фінансування капітальних інвестицій, що покриваються за рахунок зовнішніх запозичень.

Узагальнено нанесені аграрному сектору від російської агресії прямі і непрямі втрати та систематизовано ключові ризики для його функціонування. Розкрито основні принципи Плану відродження України та систематизовано проекти за напрямом «Нова аграрна політика», які вже почали реалізовувати. Встановлено, що обсяги капітальних інвестицій для їх реалізації в середньорічному обчисленні майже утричі перевищують відповідні за останні звітні п'ять років у первинне виробництво.

Ключові слова: капітальні і прямі інвестиції, первинне виробництво, харчова індустрія, напрями вкладання, прямі і непрямі втрати, економічний потенціал галузі.

Постановка проблеми та аналіз останніх досліджень. Розвиток аграрного сектора національної економіки завжди відрізнявся складним характером: на прискорені природно-кліматичні зміни, стихійні лиха та аномалії накладалася постійна антропогенна діяльність, а їх суперечливі наслідки корегувалися на основі неухильного підвищення ступеню автоматизації, механізації, хімізації та цифровізації виробничих процесів у сільському господарстві й харчовій індустрії. У контексті вирішення сучасних проблем аграрної сфери важливу роль відіграють капітальні вкладення вітчизняного та зарубіжного походження, які, при їх спрямуванні не тільки на вирішення поточних проблем агропродовольчого виробництва, але й випереджувального розв'язання завдань перспективного розвитку, забезпечують його реальний прогрес. Результатом цього виступає збільшення виробництва сировини та випуску кінцевої харчової продукції, підвищення ефективності економічної діяльності господарств і підприємств, покращання соціальних умов для сільського населення та екологічної ситуації в сільській місцевості.

Проблема інвестиційного забезпечення аграрного сектора почала активно розроблятися вченими на початку 2010-х рр., тобто, коли відбувся перехід від вузькоорієнтованого аналізу динаміки і структури капітальних вкладень до комплексного дослідження процесів вишукування та залучення інвестиційних ресурсів для потреб первинного виробництва і харчової індустрії на основі прогнозів їх перспективного розвитку. Причому не тільки реалізації капітальних і прямих вкладень, але й їх результативності та ефективності після введення в експлуатацію виробничих і соціальних об'єктів, промислових потужностей, меліорованих сільськогосподарських угідь та ін. Весь інвестиційний цикл, як правило, розтягується на декілька років, для його завершення не завжди вчасно і в необхідних обсягах виділяють

фінансові ресурси, а в процесі реалізації інвестицій виникають нові проблеми і, в кінцевому рахунку, строки завершення важливих проектів нерідко дуже затягуються.

Особливою специфікою вирізняється сільське господарство, оскільки об'єктом вкладання інвестицій виступають природні складники: земля, біологічні ресурси тваринного і рослинного походження, аквакультура, ресурси дикої природи при їх вирощуванні людиною. Тут досягнення ефективності інвестицій, що вкладаються, прямо і побічно опосередковуються стихійністю природного середовища і залежать від ступеня впливу на нього людини: чим глибше і ширше вона свідомо контролює та науково обґрунтовано регулює природно-біологічні процеси, тим ефективнішими будуть результати. Водночас масштабні природні лиха та аномалії, а особливо регіонального і глобального характеру, а також проведення тривалих військових дій на значних обжитих територіях руйнують існуючий паритет у взаємовідносинах людини із оточуючим середовищем та потребують додаткових ресурсів на усунення негативних наслідків. У таких випадках не доводиться розраховувати на швидкий позитивний результат, оскільки ресурси спрямовуються на приведення до попереднього чи поліпшеного стану виробничих об'єктів: сільськогосподарських угідь і техніки, меліоративних споруд, інженерних комунікацій, господарських будівель тощо. Все перераховане свідчить про те, що інвестиційне забезпечення як економічна категорія та інвестиційний процес як його ключова складова надзвичайно ускладнилися, у зв'язку з чим потребують ґрунтовнішого аналізу і вишукування сучасних форм їх взаємозв'язку та взаємодії.

Для вирішення поточних проблем і перспективних завдань інноваційного розвитку аграрного сектора необхідне постійне забезпечення інвестиційними ресурсами. Вчені мають різне бачення цієї проблематики, з одного боку,

на нашу думку, спрощене сприйняття, з протилежного – чітко наукове, а між ними – різні комбінації з існуючих підходів. Зокрема, Т. Мацибора вважає, що «належний рівень інвестиційного забезпечення є необхідною умовою розвитку сільськогосподарських підприємств, одним із важливих факторів їх модернізації та підвищення конкурентоспроможності. Досягнення достатнього для розвитку підприємства інвестиційного забезпечення створює передумови для ефективного використання наявного ресурсного потенціалу та слугує індикатором їхньої інвестиційної безпеки [1, с. 66-67]». Отже, у цьому випадку інвестиційне забезпечення розглядається як інструмент модернізації виробничого потенціалу, про що автор доволі обґрунтовано доводить власну точку зору. Зокрема, у сільськогосподарських підприємствах з високим рівнем інвестиційного забезпечення обсяг капітальних інвестицій з розрахунку на 1 га сільськогосподарських угідь становить 1578 грн, що на 54,8 % більше, ніж у господарствах середнього рівня (1020 грн), і у 2,9 раза більше, порівняно з господарствами з низьким рівнем інвестиційного забезпечення (547 грн). Відповідно, спостерігається пряма залежність між рівнем інвестиційного забезпечення та рівнем сільськогосподарського виробництва. Обсяг виробництва продукції у підприємствах з високим рівнем інвестиційного забезпечення становить 3585 грн з розрахунку на 1 га сільськогосподарських угідь, що у 2,8 раза перевищує аналогічний показник у господарствах з низьким рівнем інвестиційного забезпечення – 1297 грн [1, с. 69-70].

Подібний підхід, але з розширеним трактуванням сутності економічного поняття «інвестиційне забезпечення», знаходимо у працях вітчизняних науковців: «... сукупність різноманітних умов, ресурсів, економічних механізмів, важелів і заходів, необхідних для забезпечення нормального (заданого) перебігу інвестиційних процесів» [2, с. 78-79]; «сукупність умов, ресурсів і заходів, необхідних для здійснення інвестиційного процесу» [3, с.1].

Ще більш розширений підхід, але з орієнтацією на досягнення відчутних результатів на мікро-, мезо- та макрорівнях включають такі підходи вітчизняних науковців до визначення поняття «інвестиційного забезпечення», як: «... сукупність різноманітних умов, ресурсів, економічних механізмів, важелів і заходів, які забезпечують заданий перебіг інвестиційного процесу та, у довготривалій перспективі, спричиняють зміни кількісних і структурних характеристик підприємства, його перехід у новий якісний стан та здатність протистояти негатив-

ному впливу зовнішнього середовища» [4, с. 30]; «... це види майнових і інтелектуальних цінностей, що вкладаються в підприємницьку та інші види діяльності, в результаті якої створюється дохід або досягається соціальний ефект» [5, с. 71]; «... сукупні дії підприємницьких структур й органів самоврядування із залучення реальних та потенційних можливостей внутрішніх і зовнішніх інвестиційних ресурсів за стратегічними напрямками економічної діяльності господарського комплексу для забезпечення інноваційного розвитку регіону» [6, с. 142-143]; «... складна динамічна система, цільове призначення якої полягає у сприянні прогресивному розвитку сільського господарства й господарського комплексу в цілому шляхом пошуку залучення, розподілу і вкладення грошових, матеріальних та інтелектуальних ресурсів різних джерел походження з урахуванням сукупного впливу факторів макро- та мікросередовища для досягнення перспективних соціально-економічних цілей» [7, с. 19].

Отже, узагальнення наведених поглядів щодо визначення сутності «інвестиційного забезпечення» показує, що при трактуванні цього поняття вченими застосовується як ресурсний, так і процесний підходи системного характеру, що стосуються різних за масштабами об'єктів інвестування на макро-, мезо- та мікрорівнях. Водночас інвестиційне забезпечення часто вживається в одному контексті з економічними поняттями «інвестиції», а тому окремі науковці фактично вважають ці поняття синонімами.

На відміну від попередніх підходів, М. Коденська вважає, що інвестиційне забезпечення як економічна категорія відображає багатаспектність організаційно-економічних умов, засобів, заходів та економічних взаємозв'язків, що проявляються в процесі руху вартості, авансованої у капітал з метою формування, нагромадження і використання інвестиційних ресурсів для розвитку аграрно-промислового виробництва й людини – головної продуктивної сили суспільства [8, с. 63].

Узагальнюючи вищезазначене, можна зробити висновок, що «інвестиційне забезпечення» аграрного сектору як економічна категорія відображає комплекс закономірних зв'язків і відносин між окремими частинами та елементами власне процесу інвестування, а також розкриває сутність такої складної системи, якою є аграрно-продовольчий комплекс (система).

Глибшим за змістом та об'ємнішим щодо розуміння сутності «інвестиційного забезпечення» є дефініція, яка розглядається як процес інноваційного розвитку національної економі-

ки [9; 10, с. 59]. Так, автори розглядають його у двох площинах: по-перше, як «безперервний, послідовний процес пошуку, залучення та використання різних видів інвестиційних ресурсів, необхідних для здійснення інноваційної діяльності»; по-друге, як «складну систему, що містить джерела інвестиційних ресурсів, форми та інструменти інвестування, які в сукупності дають змогу обґрунтовано обрати спосіб ресурсного забезпечення, що забезпечує комплексний підхід до вирішення питання інвестування».

Ще більш привабливішу та змістовнішу характеристику широко вживаному поняттю «інвестиційне забезпечення» надає Г. Денисюк. З одного боку, він вважає, що інвестиційне забезпечення має передбачати також форми, методи, важелі та інструменти формування інвестиційних ресурсів, їх розподіл та контроль за використанням. А з другого боку, пропонує всі інструменти інвестиційного забезпечення розділити на такі групи: а) інструменти інвестиційного прогнозування (оцінювання, прогнози, плани, стандарти); б) інструменти залучення та розподілу інвестицій (асигнування з бюджетів усіх рівнів, кредити, інвестиції); в) інструменти регулювання інвестування (ліцензії, податки, збори) [11, с. 338].

Водночас необхідно врахувати, що інвестиційний процес не має початку і буде продовжуватися в оглядовій перспективі, але інвестування конкретного об'єкту вкладання інвестицій має початок і кінець. Тому для повноти та завершеності реального процесу використання інвестицій не вистачає ще одного інструменту, який буде розкривати його закінченість, а саме: інструменти оцінювання результативності/ефективності реалізації інвестицій (строки заплановані/фактичні реалізації інвестиційного плану/проєкту; вартість планова/фактична проєкту; потужність прийнятого в експлуатацію об'єкта проєктна/фактична). Це можна пояснити наступним чином: звіти по капітальних вкладеннях формуються по кварталах і роках, згідно з відповідною звітністю суб'єктів господарювання, у зв'язку з чим вони «знеособлюються» і враховується лише сума освоєних інвестицій у звітному періоді. Але реальні показники будуть відрізнятися від планових/проєктних, що можна чітко простежити на прикладі прийнятих в експлуатацію об'єктів.

Отже, аналіз інвестиційного забезпечення аграрного сектора має охоплювати інвестиційний процес від моменту прогнозування потреби в капітальних інвестиціях на конкретні цілі до моменту прийняття в експлуатацію споруджуваних виробничих і соціальних об'єктів,

придбаної техніки і встановленого технологічного обладнання, впроваджених новітніх технологій, підготовлених до використання меліорованих сільгоспугідь, а також формування необхідних запасів матеріальних оборотних активів: агрохімікатів, пально-мастильних матеріалів, племінних тварин, насіння і садивного матеріалу та ін.

Метою статті є узагальнення теоретико-методичних та практичних аспектів інвестиційного забезпечення аграрного сектора у кризові роки і міжкризові періоди та оцінювання перспективних змін у структурі, обсягах і джерелах інвестиційних ресурсів унаслідок військової російської агресії.

Матеріал і методи. Теоретичною основою статті стали наукові дослідження, праці вітчизняних науковців в області розвитку інвестиційної діяльності в аграрному секторі економіки. Особливу увагу приділено узагальненню різних точок зору на інвестиційне забезпечення аграрного сектору та особливостей його здійснення в умовах воєнного стану.

Використано загальнонаукові методи дослідження: діалектичний, абстрактно-логічний, монографічний, а також економіко-статистичний, розрахунково-конструктивний - для оцінювання динаміки інвестиційних процесів та капітальних інвестицій в аграрному секторі економіки та визначення їх впливу на економічну результативність сільськогосподарства та харчової промисловості. Комплексність підходів до вивчення інвестиційного забезпечення аграрного сектора пов'язана із його багатогранністю та численною кількістю чинників, що впливають на його ефективність.

Інформаційно-емпіричною основою дослідження стали дані та результати досліджень Світового банку, Державної служби статистики України, а також результати досліджень, виконаних безпосередньо авторами.

Результати дослідження та обговорення. Для оцінювання ролі і місця аграрного сектора (включає первинне виробництво і харчову індустрію) в національній економіці необхідно проаналізувати його вклад (частку, %) у виробництво ВВП на основі створення валової доданої вартості (ВДВ) агропродовольчим комплексом. Зазначимо, що первинне виробництво в економічно розвинених країнах займає незначну частку у виробництві ВВП (1-3% і навіть менше), Україна у цьому плані корелює лише з Молдовою (9-12% у досліджуваному періоді; табл. 1), і тому доцільно провести самостійний аналіз.

Таблиця 1 – Частка валової доданої вартості первинного виробництва (ПВ) у ВВП країн світу, %

Країни	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Весь світ	4,16	4,14	4,23	4,18	4,15	3,95	4,01	4,35	4,30
США	1,32	1,17	1,03	0,94	0,95	0,90	0,84	0,95	0,86
Індія	17,15	16,79	16,17	16,36	16,56	16,03	16,73	18,23	16,82
Монголія	13,41	13,34	14,08	12,63	11,14	11,43	11,56	12,97	13,16
ЄС	1,74	1,71	1,64	1,59	1,70	1,62	1,59	1,64	1,62
Центральна Європа і країни Балтії	3,43	3,31	2,95	2,96	3,10	2,83	2,75	2,85	2,74
Велика Британія	0,63	0,75	0,63	0,57	0,59	0,57	0,60	0,64	0,67
Нідерланди	1,79	1,74	1,72	1,77	1,86	1,65	1,64	1,60	1,55
Німеччина	0,94	0,90	0,68	0,70	0,85	0,69	0,78	0,75	0,85
Польща	3,25	2,99	2,50	2,65	3,01	2,41	2,37	2,57	2,22
Молдова	11,6	12,2	11,5	11,4	11,5	10,3	10,2	8,7	10,4
Україна	8,69	10,15	12,06	11,73	10,18	10,14	8,97	9,31	10,63
<i>Довідково:</i> частка валової доданої вартості (ВДВ) харчової індустрії (ХІ) у ВВП України, %.									
Україна	3,02	3,59	3,73	3,81	3,52	3,09	2,98	3,38	...
Разом ВДВ (ПВ + ХІ)	11,71	13,74	15,79	15,54	13,70	13,23	11,95	12,69	...

Джерело: складено і розраховано за джерелами [12, 13].

Для об'єктивного аналізу необхідно нагадати, що у 1991 р. ВДВ первинного виробництва у ВВП України становило 24,61 %, світу – 15,39 %, ЄС – 2,76 %; у 2000 р., відповідно, – 14,49 %, 10,97 %, 2,26 %; у 2010 р., відповідно, – 7,45 %, 8,89 %, 1,63 %. Тобто зменшення ВДВ первинного виробництва відбувалося майже у всіх країнах, але різними темпами, і це залежало від багатьох чинників, що нині не головне. В Україні частка ВДВ первинного виробництва у ВВП за 30 років зменшилася у 2,31 раза, у світі – 3,58 раза і в ЄС – 1,70 раза. Але серед європейських країн сьогодні частка ВДВ первинного виробництва найвища в Україні, а разом із харчовою індустрією вона становить у досліджуваному періоді 12 - 15,8 %. Найбільш показові у цьому плані - 2015-2016 рр., коли середньорічна частка ВДВ аграрного сектора перевищувала 15,6 %. Цей показник до певної міри може бути орієнтиром при аналізі масштабів вкладання капітальних інвестицій безпосередньо в аграрний сектор економіки.

Важливим індикатором перебігу та результативності інвестиційного процесу виступає валове накопичення основного капіталу (ВНОК) у структурі національного ВВП. Зазначимо, що показник ВНОК характеризує приріст нефінансових активів, які протягом тривалого часу використовуються в процесі виробництва. Його величина оцінюється, виходячи із загальної вартості основних засобів, придбаних інституційними одиницями (за винятком реалізованих), у звітному періоді, а також включає збільшення невикористаних активів, що відбулося в результаті продуктивної діяльності інституційних одиниць. Дзеркальним індикатором ВНОК значною мірою виступає знос основних засобів – більш швидке накопичення основного капіталу, порівняно з приростом ВВП, буде спонукати зменшення коефіцієнта його зносу.

Наведені у табл. 2 статистичні дані свідчать про відчутну кореляцію змін у ВВП, порівняно із коливаннями ВНОК, а також про значний вплив економічних криз на їх показники.

Зокрема, локальні зменшення показників ВНОК за 2014-2016 та 2020 рр., відповідно, до 306-369 та 438 млрд грн, корелюють з економічними кризами у цих періодах та із спадом виробництва ВВП. Рівень ВНОК у вказані періоди становив 13,06 - 15,46 % та 17,46 %, а найвищий показник був досягнутий у 2019 р. – 21,38 %, але це чи не вдвічі нижчий за середньосвітовий. У світовому вимірі Україна належить до останньої групи з 20 країн (з-поміж майже 190) із найнижчим рівнем ВНОК. До цієї групи входять переважно слаборозвинені країни, що у світовому поділі праці спеціалізуються на аграрному виробництві, а також низькотехнологічних і добувних видах промислової діяльності. Група перших представлена країнами, де відбувається динамічний промисловий розвиток, до неї входять Китай (ВНОК якого перевищує 44 %), країни Східної Азії і Тихого океану (41 %, 2019 р. – 29 %). У періоди активної промислової модернізації ВНОК у різних країнах перевищує 30 %. Для досягнення сталого економічного зростання валове нагромадження основного капіталу повинно бути, як свідчить досвід, не нижчим за 20 – 25 % ВВП (дещо більшим у країнах з економіками, що розвиваються і наздоганяють, та меншим у розвинених країнах, у структурі економіки яких переважає сфера послуг) [16, с. 49-50]. Тобто, для України, згідно з процитованими рекомендаціями, ВНОК повинен перевищувати 20 - 25 %.

Знос основних засобів в економіці відчутно зменшився у 2015 р.: з 83,5 % у 2014 р. до 60,1 % у наступному. Це пояснюється масовим списанням застарілих і проамортизованих основних фондів: з 13752 до 7641 млрд грн., або на 44,4 % [17, с. 55-56]. Тобто, зменшення зносу основних засобів було зумовлено не інвестиційно-відтворювальними процесами, а ліквідаційними. Низька активність інвестиційних процесів в економіці свідчить про звужене відтворення основних засобів, що спричинює слабку здатність до економічного зростання. Починаючи з 2015 р., знос основних засобів в економіці зменшився на 2,5 % (до 57,6 %), з 2010 р. у первинному виробництві незначно підвищився – до 41,1 %, а в харчовій індустрії зменшився на 2,9 % (до 42,8 %). У середньорічному обчисленні скорочення зносу основних засобів в економіці становило 0,36 %, у харчовій індустрії ще на третину менше – 0,24 %, а в первинному виробництві фактично мала місце стагнація – зростання зносу основних засобів на 0,025 %. Отже, відтворення основних засобів в еко-

номії відбувалося на низькому рівні (коефіцієнт оновлення основних засобів становив 2,5 - 2,8 % при необхідних 5 - 7 % і більше), і цю ситуацію на перспективу необхідно виправляти.

Обсяги капітальних інвестицій в економіку загалом та аграрний сектор у досліджуваному періоді 2010 - 2021 рр. змінювалися нерівномірно (табл. 3).

Сума інвестицій в аграрний сектор економіки за цей період зросла в 3,57 раза (базисний темп зростання 2021 р. щодо 2010 р. становить 356,89 %), у т.ч. первинного виробництва – 4,44 раза (444,06 %), а харчової індустрії – 2,456 раза (245,60 %). Водночас по національній економіці сума інвестицій збільшилася лише в 2,93 раза, отже, в аграрний сектор їх приріст був в 1,2 раза більшим, з них у первинне виробництво – в 1,8 раза вищим. Середньорічне значення базисних темпів зростання капітальних інвестицій в аграрний сектор (щодо 2010 р.) у досліджуваному періоді становить 305,11 %, в той час як середньорічне значення ланцюгових темпів зростання (щодо попереднього року) – 114,36 %. Скорочення обсягів капітального інвестування, порівняно з відповідним попереднім роком, спостерігається в 2014 р. (значення показника ланцюгового темпу зростання – 95,33 %, тобто, скорочення на 4,67 %) та в останні три роки 2019-2021 рр. (ланцюговий темп дорівнює, відповідно, 94,49 %, 87,40 % і 88,50 %, а зменшення – на 5,51 %, 12,60 % та 11,50 %).

Упродовж досліджуваного періоду зміну динаміки прямих інвестицій в аграрний сектор можна розділити на три періоди: 2010-2014 рр., 2015-2018 рр. та 2019-2021 рр. Їх можна охарактеризувати через ланцюгові темпи зростання/зменшення наступним чином:

- I період: обсяги вкладання капітальних інвестицій зростають, але уповільнюється їх ланцюговий темп і наприкінці мають негативне значення, тобто нижче 100 % – (середньорічне значення – 114,55 %);

- II період: у першій половині періоду обсяги капітальних інвестицій і ланцюгові темпи їх вкладання стрибкоподібно зростають, а в другій половині темпи зростання інвестицій позитивні, але знижуються – $(146,86 \% + 117,84 \%) / 2 = 132,35 \%$;

- III період: ланцюгові темпи обсягів капітальних інвестицій негативні (нижче 100 %) і поступово знижуються (середньорічне значення – 90,13 %, тобто скорочення 9,87 %).

Таблиця 2 – Валове нагромадження, нагромадження і знос основного капіталу в структурі валового внутрішнього продукту (ВВП) України.

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2021 -2010
ВВП, млрд. грн.	2613,1	2755,9	2762,4	2761,7	2580,7	2328,5	2385,4	2441,7	2526,8	2607,7	2509,8	2596,3	99,35
темпи зростання, %:													
- ланцюгові	105,47	105,47	100,24	99,97	93,45	90,23	102,44	102,36	103,49	103,20	96,24	103,44	-
- базисні	105,47	105,47	105,72	105,69	98,76	89,11	91,29	93,44	96,70	99,79	96,04	99,35	-0,65
Валове нагромадження, млн. грн.	523690	591099	564618	494883	324077	362965	518201	530657	516190	467274	291927	533397	101,85
частка у ВВП за видатками, %	20,04	21,45	20,44	17,92	12,56	15,59	21,72	21,73	20,43	17,92	11,63	20,54	0,50
темпи зростання, %:													
- ланцюгові	112,87	112,87	95,52	87,65	65,49	112,00	142,77	102,40	97,27	90,52	62,47	182,71	-
- базисні	112,87	112,87	107,82	94,50	61,88	69,31	98,95	101,33	98,57	89,23	55,74	101,85	1,85
У т.ч. валове нагромадження основного капіталу (ВНОК), млн. грн.	424841	460976	483928	443446	337112	306117	368691	427919	498910	557424	438429	479364	112,83
частка у ВВП за видатками, %	16,26	16,73	17,52	16,06	13,06	13,15	15,46	17,53	19,74	21,38	17,46	18,46	2,40
темпи зростання, %:													
- ланцюгові	108,51	108,51	104,98	91,63	76,02	90,81	120,44	116,06	116,59	111,73	78,65	109,33	-
- базисні	108,51	108,51	113,91	104,38	79,35	72,05	86,78	100,72	117,43	131,21	103,19	112,83	12,83
Знос основних засобів, усього, %	74,9	75,9	76,7	77,3	83,5	60,1	58,1	55,1	60,6	56,9	58,5	57,6	-17,3
- первинне виробництво	40,8	32,6	34,6	35,8	38,8	38,9	37,3	35,7	35,4	38,0	40,2	41,1	0,3
- харчова індустрія	45,7	45,7	45,8	48,5	47,2	47,5	51,1	50,6	48,3	42,1	49,1	42,8	-2,9

Джерело: складено і розраховано за: [13, 14].

Таблиця 3 – Динаміка капітальних інвестицій в аграрний сектор економіки України в 2010–2021 рр., в млн. грн.

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2021 : 2010= %
Національна економіка	180576	241286	273256	249873	219420	273116	359216	448462	578726	623979	508217	528802	292,84
Темпи зростання, %:													
Ланцюгові		133,62	113,25	91,44	87,81	124,47	131,52	124,84	129,05	107,82	81,44	104,05	X
Базисні		133,62	151,33	138,38	121,51	151,25	198,93	248,35	320,49	345,55	281,44	292,84	192,84
Первинне виробництво (ПВ)	11063	16466	18884	18587	18796	30155	50484	64243	66104	59130	50680	49127	444,06
Темпи зростання, %:													
Ланцюгові		148,84	114,68	98,43	101,12	160,43	167,42	127,25	102,90	89,45	85,71	96,93	X
Базисні		148,84	170,70	168,02	169,90	272,58	456,35	580,73	597,55	534,50	458,10	444,06	344,06
Харчова індустрія (ХІ)	8665	12255	13558	15275	13487	14405	18901	19325	30213	31889	28875	21281	245,60
Темпи зростання, %:													
Ланцюгові		141,43	110,63	112,66	88,29	106,80	131,21	102,24	156,34	105,54	90,54	73,70	X
Базисні		141,43	156,46	176,28	155,92	166,24	218,13	223,02	348,68	368,02	333,24	245,60	145,60
Разом (ПВ+ХІ)	19728	28721	32442	33862	32283	44560	69385	83568	96317	91019	79555	70408	356,89
Темпи зростання, %:													
Ланцюгові		145,58	112,95	104,37	95,33	138,02	155,71	120,44	115,25	94,49	87,40	88,50	X
Базисні		145,58	164,44	171,64	163,64	225,87	351,70	423,60	488,22	461,36	403,25	356,89	256,89
(ПВ+ХІ): національна економіка = %	10,67	11,90	11,87	13,55	14,71	16,31	19,31	18,63	16,64	14,58	15,65	13,31	2,64
Довідково:													
ВВП аграрного сектора у ВВП України (табл.1), %	н/д	н/д	н/д	11,71	13,74	15,79	15,54	13,70	13,23	11,95	12,69	...	0,98

* Складено і розраховано за: Капітальні інвестиції підприємств за видами економічної діяльності. URL: https://ukrstat.gov.ua/operativ/menu/menu_u/size_20.htm.

Примітка: розрахунок середньорічних ланцюгових і базисних темпів зростання в аграрному секторі економіки (%) та середньорічних капітальних інвестицій по первинному виробництву і харчовій індустрії (млн грн):

145,58	112,95	104,37	95,33	138,02	155,71	120,44	115,25	94,49	87,40	88,50	Середнє =114,36%	
145,58	164,44	171,64	163,64	225,87	351,70	423,60	488,22	461,36	403,25	356,89	Середнє =305,11%	
11063	16466	18884	18587	18796	30155	50484	64243	66104	59130	50680	49127	=453719 : 12 = 37809,91 млн грн
8665	12255	13558	15275	13487	14405	18901	19325	30213	31889	28875	21281	=228129 : 12 = 19010,75 млн грн

Абсолютні середньорічні значення капітальних інвестицій за періодами становлять, відповідно, (в млн грн) – 29407 – 73457 – 80327, а максимум було досягнуто в 2018 р. – 96317 млн грн. Це свідчить про те, що на цьому етапі було досягнуто певної вершини і наступна буде зумовлена принципово новими обставинами, до яких логічно віднести російську агресію, страшні руйнації на території України і реальні перспективи повоєнного відновлення аграрного сектора.

Середньорічна частка капітальних інвестицій аграрного сектора в структурі інвестицій національної економіки за вищевказаними періодами становила (у %) 12,54 - 17,72 - 14,51, а валова додана вартість у ВВП дещо менше (у %) – 12,72 - 14,56 - 12,32. Наскільки це задовольняє аграрний сектор? У Стратегії сприяння залученню приватних інвестицій у сільське господарство на період до 2023 року [18, с. 2] вказується, що поточний рівень інвестицій у сільське господарство недостатній для забезпечення підвищення продуктивності сільськогосподарської продукції та її експортного потенціалу. Загалом інвестиції в сільське господарство залишаються на низькому рівні (частка сільського господарства становила в середньому лише 6 % загальних капітальних вкладень за останні десять років, а частка галузі харчової промисловості в середньому – 5,5 відсотка від загального обсягу інвестицій з 2007 року). Отже, дефіцит інвестиційних ресурсів для аграрного сектора залишається постійною проблемою, а його значна руйнація під час війни лише відчутно збільшить потребу в них у повоєнний час.

Динаміка прямих інвестицій в аграрний сектор у досліджуваному періоді має свою відмінність: їх можна розділити на три періоди: 2010 - 2013 рр., 2014-2016 рр. та 2017-2020 рр. (табл. 4), характеризуючи через ланцюгові темпи зростання/зменшення наступним чином:

- I період: обсяги вкладання прямих інвестицій збільшуються, але спочатку їх ланцюговий темп зростає, а наприкінці спадає (середньорічне значення – 114,73 %);

- II період: обсяги прямих інвестицій і ланцюгові темпи їх вкладання різко знижуються та негативні (менше 100 %), але наприкінці дещо підвищуються (середньорічне значення – 91,68 %, тобто прямі інвестиції скорочувалися в середньому щорічно на 8,32 %);

- III період: ланцюгові темпи обсягів прямих інвестицій носять синусоїдальний характер (підйом - спад - підйом - спад), які взаємопогашаються та формують стагнаційний ефект (середньорічне значення – 100,85 %).

За десять років прями інвестиції в аграрний сектор незначно зросли (116 %) – з 2670,6 до 3097,1 млн дол. США, у т. ч., в первинне виробництво зменшилися майже вдвічі (53,45 %) - з 680,4 до 363,7 млн дол., але в харчову індустрію зросли на більше третини (137,34 %) – з 1990,2 до 2733,4 млн дол. США. Домінування харчової індустрії над первинним виробництвом щодо залучення прямих інвестицій посилюється ще більше – з 2,9 раза до 7,5 разів.

Постійний приріст прямих інвестицій за 2010-2013 рр. становив майже півтора раза (148,16 %) – з 2670,6 до 3956,8 млн дол. США, але у 2014 р. їх обсяг різко зменшується – до 3483,3 млн дол. Це можна пояснити анексією Криму та окупацією Донбасу, а також певним відтоком прямих інвестицій під впливом невідомості ситуації в решті територій України. Діапазон коливань прямих інвестицій у другому періоді становив 3483,3 - 3033,5 млн дол. США, і в нього повністю вписуються параметри третього періоду – 3451,0-3097,1 млн дол. США. Тобто, сформувався своєрідний «коридор», у рамках якого протягом семи років динаміка прямих інвестицій не виходить за його межі: мають місце невеликі прирости, які чергуються з їх відтоком.

Дані по прямих інвестиціях за 2021 р. (відповідальна Державна служба статистики України) відсутні. Це пов'язано з тим, що публікація деталізованих звітних даних щодо ПІ за видами економічної діяльності, за регіонами з 2020 р. передана Національному банку України [19, с.7]. У результаті переходу на методологію КПББ та міжнародні стандарти і публікації звітності про прямі інвестиції за 2020-2021 рр. за точку відліку для аналізу приймається 2020 р. У 2021 р. прямі інвестиції в аграрний сектор, порівняно з попереднім, збільшилися утричі: з 448,7 до 1388,3 млн дол. США, у т. ч. в первинне виробництво – у п'ятеро – з 224,6 до 1127,8 млн дол., у харчову індустрію – в 1,16 раза – з 224,1 до 260,5 млн дол. Отже, первинне виробництво відчутно домінує над харчовою індустрією переважно за рахунок реінвестованих доходів. Водночас привертає увагу та обставина, що інструменти участі в капіталі (матеріальні об'єкти: машини, обладнання, транспортні засоби, технології та нематеріальні активи) у харчовій індустрії учетверо вищі, ніж у первинному виробництві (відповідно, 80,1 і 19,5 млн дол.). У 2020 р. відповідні цифри становили 121,2 та 12,1 млн дол., і це можна розцінити, що харчова індустрія відчутно втрачає (у півтора раза), а первинне виробництво додає (з від'ємного на позитивне).

Таблиця 4 – Динаміка прямих інвестицій (ПІ) за видами економічної діяльності в 2010-2021 рр., в млн. дол. США.

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2010-2021 = ...
Усього ПІ, в т.ч.:	44806	50334	55297	57956	45745/40961**	43374/35562**	37054**	36310**	35391**	41663**	37600**	47796**	106,67
Первинне виробництво	680,4	730,7	736,3	728,8	776,9	617,0	474,8	587,9	587,2	444,9	363,7	н/д	53,45
Харчова індустрія	1990,2	2221,9	3070,6	3228,0	2706,4	2426,0	2558,7	2645,7	2531,1	3006,1	2733,4	н/д	137,34
Разом (ПВ+ХІ) за історичною варіантністю	2670,6	2852,6	3806,9	3956,8	3483,3	3043,0	3033,5	3233,6	3118,3	3451,0	3097,1	н/д	115,97
Темпи зростання, %:													
ланцюгові		106,81	133,45	103,93	88,03	87,35	99,68	106,59	96,43	110,66	89,74	н/д	X
базисні		106,81	142,54	148,16	130,43	113,94	113,58	121,08	116,76	129,22	115,97	н/д	15,97
Частка від ПІ, %	6,0	5,9	6,9	6,8	7,6/8,5	7,0/8,6	8,2	8,9	8,8	8,3	8,2	н/д	2,2
Довідково:													
1.12. Оцінка обсягу прямих іноземних інвестицій, в яких кінцевим контролюючим інвестором є резидент (round tripping***).													
Прямі інвестиції в Україну (крім реінвестування доходів)	6495	7207	8401	4499	410	3088	3529	2237	2135	2767	452	2371	43591
Інструменти участі в капіталі, крім реінвестування доходів	5550	6121	6248	3668	712	4003	3550	1535	1472	1659	760	1186	36464
Боргові інструменти	945	1086	2153	831	-302	-915	-21	702	663	1108	-308	1185	7127

Джерело: складено і розраховано за: [20, 21].

Проаналізуємо джерела капітальних інвестицій у національній економіці та аграрному секторі за 2018-2020 рр., оскільки лише за цей період були оприлюднені дані Державною службою статистики України (табл. 5). Вони свідчать, що основним джерелом інвестування в первинному виробництві виступають власні кошти підприємств і організацій (55-96 %), а також кредити банків та інші позики (до 32 %), в окремі роки – кошти державного бюджету (до 16 %) і місцевих бюджетів (до 7 %). Щодо національної економіки, то тут перелік ширший і включає кошти населення на будівництво власних

квартир (5-6 %), кредити іноземних банків (1-5 %), кошти іноземних інвесторів (до 1 %), кошти вітчизняних інвестиційних компаній, фондів тощо (до 1 %), інші джерела фінансування (1-3 %). Суттєві зміни щодо конкретного вкладу джерел фінансування в структуру капітальних вкладень виникають тоді, коли будь-яке із них отримує суттєві кошти, зокрема: кошти державного бюджету – 15,54 % (лісове господарство та лісозаготівлі, 2020 р.), кошти місцевих бюджетів – 6,94 % (лісове господарство та лісозаготівлі, 2020 р.), кредитів банків та інших позик – 31,60 % (рибне господарство, 2018 р.) та ін.

Таблиця 5 – Структура капітальних інвестицій аграрного сектору за джерелами фінансування, 2018-2020 рр., відсотків до підсумку.

Показники	Усього	секція А	розділи:		
			01	02	03
2018 р./за джерелами фінансування					
Освоєно (використано) капітальних інвестицій	100	100	100	100	100
коштів державного бюджету	3,94	0,18	0,10	4,16	12,34
коштів місцевих бюджетів	8,70	0,12	0,07	к/с	к/с
власних коштів підприємств та організацій	70,77	86,80	86,75	92,22	55,42
кредитів банків та інших позик	7,75	12,71	12,88	0,31	31,60
з них кредитів іноземних банків	1,43	0,09	-	-	-
коштів вітчизняних інвестиційних компаній, фондів, тощо	0,93	0,15	-	-	-
коштів іноземних інвесторів	0,31	0,01	0,01	к/с	к/с
коштів населення на будівництво власних квартир	5,99	-	-	-	-
інших джерел фінансування	1,61	0,04	-	-	-
2019 р./за джерелами фінансування					
Освоєно (використано) капітальних інвестицій	100	100	100	100	100
коштів державного бюджету	4,94	0,43	0,31	-	-
коштів місцевих бюджетів	9,05	0,18	0,14	4,68	-
власних коштів підприємств та організацій	65,43	90,83	90,91	81,56	95,59
кредитів банків та інших позик	10,77	7,31	8,58	к/с	к/с
з них кредитів іноземних банків	5,14	1,22	0,23	-	-
коштів вітчизняних інвестиційних компаній, фондів, тощо	0,77	-	-	-	-
коштів іноземних інвесторів	0,75	-	-	-	-
коштів населення на будівництво власних квартир	5,20	-	-	-	-
інших джерел фінансування	3,08	0,03	к/с	к/с	к/с
2020 р./за джерелами фінансування					
Освоєно (використано) капітальних інвестицій	100	100	100	100	100
коштів державного бюджету	8,70	0,28	к/с	15,54	к/с
коштів місцевих бюджетів	10,08	0,09	0,01	6,94	к/с
власних коштів підприємств та організацій	66,53	90,65	90,92	к/с	к/с
кредитів банків та інших позик	6,64	8,61	8,72	к/с	к/с
з них кредитів іноземних банків	2,88	0,30	0,31	-	-
коштів вітчизняних інвестиційних компаній, фондів, тощо	1,01	0,06	к/с	к/с	к/с
коштів іноземних інвесторів	0,41	-	0,01	-	-
коштів населення на будівництво власних квартир	4,90	-	-	-	-
інших джерел фінансування	1,42	-	0,02	-	-

Джерело: складено і розраховано за: [22].

Примітка: види діяльності аграрного сектору економіки: секція А – сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство; розділи: 01 – сільське господарство, мисливство та надання пов'язаних із ними послуг; 02 – лісове господарство та лісозаготівлі; 03 – рибне господарство.

к/с – інформація не оприлюднюється метою забезпечення виконання вимог Закону України «Про державну статистику» щодо конфіденційності статистичної інформації.

Високі частки в структурі капітальних інвестицій за окремими джерелами фінансування пояснюються виділенням бюджетних коштів чи банківських кредитів на окремі важливі господарські об'єкти або залученням можливостей місцевих бюджетів для дольового фінансування проєктів виробничих та соціальних споруд, які будуть спільно використовувати чи забезпечувати соціальне й інше обслуговування жителів навколишніх територіальних громад. Це вимагає участі усіх зацікавлених організацій у дольовому фінансуванні на весь період спорудження запланованих об'єктів.

Високі частки в структурі капітальних інвестицій за окремими джерелами фінансування пояснюються виділенням бюджетних коштів чи банківських кредитів на окремі важливі господарські об'єкти або залученням можливостей місцевих бюджетів для дольового фінансування проєктів виробничих та соціальних споруд, які будуть спільно використовувати чи забезпечувати соціальне й інше обслуговування жителів навколишніх територіальних громад. Це вимагає участі усіх зацікавлених організацій у дольовому фінансуванні на весь період спорудження запланованих об'єктів.

Для проведення досліджень у структурі і динаміці капітальних інвестицій в аграрний сектор по групах підприємств було скориговано та скорочено період аналізу їх розвитку, зокрема за 2015-2021 рр. Це пояснюється наступними обставинами:

- значним збільшенням (в 1,6 раза) капітальних інвестицій в 2015 р., порівняно з попередніми роками, які спрямовувалися в аграрний сектор;

- зменшення чисельності підприємств у 2010-2014 рр. (первинне виробництво на 9,4 %, харчова індустрія на 9 %), і це сприяло покращанню співмірності динаміки показників за 2015-2021 рр.: відповідно, їх скорочення на 8,9 % та 1 %. Одним із чинників цього були анексія Криму та окупація Донбасу, тобто фізичне зменшення кількості підприємств за рахунок зняття із статистичного обліку тих із них, що залишились в зоні окупації;

- скороченням зайнятих (тимчасова робота) працівників у першій частині періоду (первинне виробництво на 9,7 %, харчова індустрія на 15,9 %) і, відповідно, у другій частині періоду їх зменшенням – у первинному виробництві на 9,3 % та збільшенням на 2,2 % у харчовій індустрії. Це свідчить про те, що перехід між двома частинами періоду 2014/2015 рр. був локальним «дном» у зайнятості населення;

- скороченням найнятих (за трудовим договором) працівників у першій частині періоду (первинне виробництво на 9,2 %, харчова індустрія на 16,1 %) і, відповідно, у другій частині періоду їх зменшенням у первинному виробництві на 11,1 % та збільшенням на 2,0 % харчовій індустрії. Отже, на переході має місце локальне «дно» щодо найнятого населення.

Таким чином, обраний для детального аналізу період фінансування капітальних інвестицій за 2015-2021 рр. груп підприємств аграрного сектора є більш прийнятним, ніж період, який починається з 2010 р. і продовжується 11 років. Важливо мати на увазі, що аналіз по групах підприємств повинен забезпечити об'єктивне розкриття чинників, які уможливили їх підвищену активність у частині щодо залучення капітальних інвестицій на виробничі та інші потреби.

Розподіл груп підприємств згідно з КВЕД-2010 на окремі угруповання доцільно провести за принципом: **тип 1** – залучили капітальних інвестицій більше, ніж в середньому по первинному виробництву, з коефіцієнтом понад два, **тип 2** – залучили капітальних інвестицій менше, ніж в середньому по первинному виробництву, тобто з коефіцієнтом менше двох. Водночас викликає невідповідність: різке збільшення капітальних інвестицій по рибному господарству: рибальство (група 03.1) – у 27,7 раза більше, та рибництво (аквакультура) (група 03.2) – у 10,8 раза більше. Це пояснюється тим, що у 2021 р. Державне агентство рибного господарства України перейменували на Державне агентство меліорації та рибного господарства України [23] і звітність по капітальних інвестиціях за рік по рибному господарству включала і статистичні дані по капітальних вкладеннях у меліорацію, які раніше проходили у звітності по Державному агентству водних ресурсів України. Тому справедливо буде тимчасово виключити з аналізу рибне господарство. Вище згадані угруповання підприємств (тип 1 і тип 2) будуть включати:

тип 1 – вирощування однорічних та дворічних культур (група 01.1):

- збільшення капітальних інвестицій за 2015-2021 рр. становило 256,8 %;

- вирощування багаторічних культур (група 01.2) – 212,1 %;

- змішане сільське господарство (група 01.5) – 251,8 %;

- допоміжна діяльність у сільському господарстві та післяурожайна діяльність (група 01.6) – 240,5 %;

- мисливство, відловлювання тварин та надання пов'язаних із ними послуг (група 01.7) – 300,0 %;

- лісівництво та інша діяльність у лісовому господарстві (група 02.1) – 327,5 %. Загальний коефіцієнт збільшення капітальних інвестицій по групуванню підприємств типу 1 становить $(58726/28987) = 2,55$ раза. Із загального обсягу капітальних інвестицій 93 % належать групі підприємств по вирощуванню небагаторічних культур 01.1, а 3,5 % – групі підприємств з допоміжною діяльністю 01.6;

тип 2 – відтворення рослин (група 01.3):

- збільшення капітальних інвестицій за 2015-2021 рр. становило 130,4 %;

- тваринництво (група 01.4) – 158,4 %;

- лісозаготівлі (група 02.2) – 163,8 %;

- збирання дикорослих недеревних продуктів (група 02.3) – 100,0 %;

- надання допоміжних послуг у лісовому господарстві (група 02.4) – 45,1 %. Загальний коефіцієнт збільшення капітальних інвестицій по угруповуванню підприємств типу 2 становить $(6782/1074) = 1,58$ раза. Якщо у 2015 р. частка капітальних інвестицій по типу 2 становила 3,6 %, то у 2021 р. – 10,4 %. Із загального обсягу капітальних інвестицій 90 % належать групі підприємств тваринництва 01.4, а 9,2 % – групі підприємств лісозаготівлі 02.2

Враховуючи, що в групуванні підприємств першого типу ключове положення займає група 01.1, то її характеристика і буде домінуючою серед інших груп. Вона включає вирощування зернових, бобових і насіння олійних культур, рису, овочів і баштанних культур, коренеплодів і бульбоплодів, цукрової тростини та інших небагаторічних культур. Оскільки до цієї групи включені переважно високомаржинальні культури, то власні гарантовані доходи таких підприємств і виступають основним джерелом капітальних інвестицій. Це підтверджується наступним: рівень рентабельності операційної діяльності за 2015-2021 рр. становив 20,6 - 48,2 %, у 2021 р. – 48,2 %, всієї діяльності, відповідно, 15,5-43,1 % та 43,1 % [24]. Чистий прибуток на 2 - 4 порядки перевищував прибуток решти підприємств угруповання і в 2021 становив понад 220 млрд грн, прибуткових господарств – 91,5 % [25]. Капітальні вкладення у 2021 р. становили понад 24 % від прибутку підприємств з вирощування небагаторічних культур.

Іншим джерелом виступають власні доходи тих аграрних підприємств групи 01.6, що проводять допоміжні види діяльності у тваринництві та рослинництві, а також види післяурожайної діяльності, які не спрямовані на вирощування чи збирання сільськогосподарської продукції, та включаючи оброблення насіння для відтворення. Рівень рентабельності

операційної діяльності 1,1 - 8,1 %, в 2021 р. – 1,6 %, а всієї діяльності – «мінус» 6,6 - 4,6 % та 1,2 %.

Щодо угруповання підприємств другого типу, то ключове положення посідають господарства групи 01.4, які займаються розведенням всіх видів тварин, крім водних, зокрема: великої рогатої худоби молочних порід та іншої, коней, свиней, овець та кіз, свійської птиці та інших тварин. Рівень рентабельності їх операційної діяльності за 2015-2021 рр. становив 5,3 - 33,1 %, в 2021 р. – 11,3 %, всієї діяльності – 1,2 - 25,4 % та 12,7 % [24]. Чистий (за мінусом збитків) прибуток за 2021 р. склав майже 10 млрд грн, прибуткових господарств – понад 71 %. Капітальні інвестиції цієї групи у 2021 р. становили понад 80 % від їх прибутку і це свідчить про те, що джерелами інвестицій були не тільки власні надходження.

Група підприємств 02.2 лісозаготівлі спеціалізується на заготівлі круглого лісоматеріалу для деревообробної промисловості та необробленого, паливної деревини та її відходів, деревного вугілля в лісі. Рівень рентабельності їх операційної діяльності за 2015-2021 рр. становив 1,6 - 9,2 %, у 2021 р. – 6,5 %, всієї діяльності, відповідно, 1,1 - 7,3 % та 4,9 % [24], прибуток за 2021 р. склав понад 900 млн грн., а прибуткових підприємств майже 90 % [25]. Капітальні інвестиції цієї групи у 2021 р. становили більше від обсягів їх прибутку і це свідчить про те, що джерелами інвестицій були, поряд із власними надходженнями, ще і кредитні ресурси.

Щодо харчової індустрії, то розподіл груп підприємств (згідно КВЕД-2010) на окремі угруповання також доцільно провести за принципом: **тип 3** – залучили капітальних інвестицій більше, ніж в середньому по харчовій індустрії, з коефіцієнтом понад два, та **тип 4** – залучили капітальних інвестицій менше, ніж в середньому по харчовій індустрії, з коефіцієнтом менше два.

Групування підприємств **типу 3** включає наступні групи:

- виробництво м'яса і м'ясних продуктів (група 10.1) – збільшення капітальних інвестицій за 2015-2021 рр. становило 364,7 %;

- перероблення та консервування риби, ракоподібних і моллюсків (група 10.2) – 502,0 %;

- виробництво продуктів борошномельно-круп'яної промисловості, крохмалю та крохмальних продуктів (група 10.6) – 428,2 %;

- виробництво хліба, хлібобулочних і борошняних виробів (група 10.7) – 664,3 %;

- виробництво готових кормів для тварин (група 10.9) – 328,0 %;

- виробництво напоїв (група 11.0) – 297,0 %. Загальний коефіцієнт збільшення капітальних інвестицій по групуванню підприємств типу 3 становить $(16440/4328) = 3,80$ раза. Загальний обсяг капітальних інвестицій за 2021 р. розподіляється наступним чином: група 11.0 – 32,7 %, група 10.1 – 28,1 %, група 10.7 – 21,0 %, група 10.6 – 13,1 %, група 10.9 – 3,5 %, група 10.2 – 1,6 %.

Групування підприємств **типу 4** включає наступні групи:

- перероблення та консервування фруктів і овочів (група 10.3) – збільшення капітальних інвестицій за 2015-2021 рр. становило 134,6 %;

- виробництво олії та тваринних жирів (група 10.4) – 123,8 %;

- виробництво молочних продуктів (група 10.5) – 152,3 %;

- виробництво інших харчових продуктів (група 10.8) – 85,5 %;

- виробництво тютюнових виробів (група 12.0) – 160,3 %. Загальний коефіцієнт збільшення капітальних інвестицій по угрупованню підприємств типу 4 становить $(11667/10577) = 1,10$ раза. Загальний обсяг капітальних інвестицій за 2021 р. розподіляється наступним чином: група 10.4 – 31,2 %, група 10.7 – 31,0 %, група 10.5 – 17,1 %, група 12.0 – 14,2 %, група 10.3 – 6,5 %. Якщо співвідношення між групуваннями підприємств типу 3 і типу 4 в 2015 р. становили 1:2,44, то у 2021 р. – 1:0,71, тобто капітальні інвестиції підприємств типу 3 зросли у 3,44 раза і становлять 58,5 % у харчовій індустрії, а було на початку досліджуваного періоду лише 29 %, тобто, їх частка подвоїлась.

Серед групування підприємств, які належать до 3 типу, провідне місце займають: група 11 (капітальні інвестиції перевищують у півтора раза прибуток), група 10.1 (капітальні інвестиції становлять 75 % прибутку), група 10.7 (капітальні інвестиції у 3,5 раза перевищують власний прибуток), група 10.6 (капітальні інвестиції у понад 4,6 раза перевищують отриманий прибуток). Загалом це свідчить про досить розширене коло джерел капітальних інвестицій: крім власного прибутку підприємств, це - кредити банків вітчизняних і зарубіжних, кошти інвестиційних фондів, місцевих бюджетів та ін.

Серед підприємств, що належать до 4 типу, провідне місце займають: група 10.4 (капітальні інвестиції у 7,5 разів перевищують отриманий прибуток), група 10.8 (капітальні інвестиції становлять 52 % власного прибутку), група 10.5 (капітальні інвестиції у 1,6 раза перевищують прибуток), група

12.0 (капітальні інвестиції становлять 30 % від власного прибутку). Суттєві розриви між власними можливостями підприємств та обсягами здійсненого ними фінансування капітальних інвестицій покриваються за рахунок зовнішніх за позичень.

Значний інтерес викликає розподіл капітальних інвестицій за напрямками їх вкладання. Ці зміни в динаміці можна аналізувати горизонтально (за роками) і вертикально (за матеріальними та нематеріальними активами).

У досліджуваному періоді 2015-2021 рр. у структурі капітальних інвестицій за видами активів у аграрному секторі лівову частку становлять капітальні вкладення у матеріальні активи, зокрема: частка інвестиційних витрат на придбання матеріальних активів у первинному виробництві коливається у межах від 97,5 % в 2021 р. (найнижче значення показника) до 99,1 % в 2016 р. (найвище значення за цей період); частка інвестиційних витрат на придбання таких же активів підприємствами харчової індустрії за вказаний період змінюється в діапазоні від 94,2 % в 2020 р. до 98,5 % в 2019 р. На позитивні висновки наводить той факт, що у первинному виробництві в 3-5 разів вищі капітальні інвестиції у машини та обладнання, порівняно з капітальними вкладеннями в будівництво та перебудову будівель, і у 2,3-4,4 раза вищі – по харчовій індустрії. Це свідчить про те, що швидше проходить заміна застарілих машин та обладнання, ніж будівництво різних споруд, але оскільки це відбувається нерівномірно та із підйомами й спадами, то чіткої залежності із зносом основних засобів не спостерігається. Зокрема, знос основних засобів за 2015-2021 рр. у сільському господарстві підвищився з 37,8 % до 40,8 %, але в харчовій індустрії знизився – з 47,5 % до 42,8 %.

Переважне спрямування капітальних інвестицій в основний капітал за рахунок усіх джерел фінансування дозволяє проводити оновлення машинно-тракторного парку сільського та лісового господарства, реалізацію програм і проектів інноваційно-технологічної модернізації виробничих потужностей підприємств харчової індустрії з метою їх раціонального використання та випуску сучасних й інноваційних харчових продуктів. Це дозволить нарощувати експортний потенціал вітчизняного аграрного сектора та підвищувати роль України в структурі міжнародних економічних відносин.

Практично нова сторінка в інвестиційному забезпеченні аграрного сектора була від-

крита у минулому році внаслідок військової російської агресії. Це пов'язано, по-перше, із значними руйнаціями виробничого потенціалу у первинному виробництві та харчовій індустрії, що призвело до скорочення обсягів вирощування аграрної сировини та випуску необхідної продукції, по-друге, необхідністю відновлення зруйнованого аграрно-ресурсного потенціалу, по-третє, суттєвим зменшенням капітальних інвестицій у модернізацію діючих основних засобів та збільшенням у відновлення зруйнованого потенціалу на деокупованих територіях, по-четверте, перспективою диверсифікації структури інвестиційних джерел унаслідок зростання потенційних можливостей надання кредитів і грантів, передачі Україні на потреби відновлення національної економіки коштів від різних міжнародних фондів, конфіскованих за рішенням міжнародних судів «заморожених» й іммобілізованих російських активів та ін.

Зазначимо, що Світовий банк оцінив потребу України у коштах на відновлення та реконструкцію станом на 23.03.2023 у 411 млрд дол. США Щодо аграрного сектора, то, за станом на 15.09.2022 р., його прями збитки оцінено в 6,6 млрд дол. США [26], а загалом – понад 40 млрд дол. США [27], (табл. 6).

Зважаючи на те, що внаслідок російської агресії державні органи статистики не отримали звітні матеріали за 2022 р., які повинні були надавати суб'єкти підприємництва з цих та інших питань, то, по можливості, для аналізу будемо користуватися вибірковими даними.

З метою започаткування процесу відновлення економіки, навіть не чекаючи офіційного завершення війни, було підготовлено всеохоплюючий План. Зазначимо, що програма Плану відновлення України базується на 5 Основних принципах, а саме: негайний початок і поступовий розвиток; нарощування справедливого добробуту; інтеграція в ЄС; відбудова кращого, ніж було, в національному і регіональному масштабах; стимулювання приватних інвестицій.

План включає 17 національних програм (на суму у межах min/max 733-893 млрд дол.), в його складі – нацпрограма «Розвиток секторів економіки з доданою вартістю» (34 напрями на суму 50 млрд дол.), а серед них 12 – спрямованих на трансформацію і відбудову аграрного сектору [28] і передбачає наступні проекти з відповідним фінансуванням:

- біоенергетична незалежність – орієнтована потреба в фінансуванні – 108 млрд грн;

- будівництво системи іригації на 1 млн га – 70 млрд грн;

- експортна фабрика продовольства – 306 млрд грн;

- стимулювання та розвиток переробки продукції рослинного походження – 168 млрд грн +210 млрд грн (плодоовочева Україна);

- збереження аграрного сектора в умовах блокади портів – 87,4 млрд грн + 15 млрд грн (будівництво нового транспортного коридору) + 8 млрд грн (розвиток річкового експорту агропродукції) + 7,3 млрд грн (будівництво «сухих» портів та транскордонних терміналів);

- м'ясо-молочна незалежність – 229,9 млрд грн;

- повернення сільськогосподарських земель до економічного обігу – 48,2 млрд грн;

- сприяння переходу агропродовольчого сектору до «зеленого» зростання – 167 млрд грн;

- картографування території України та впровадження Національної інфраструктури геопросторових даних – 3,3 млрд грн;

- оперативне відновлення АПК після війни – 195 млрд грн;

- розвиток меліоративних систем – 50 млрд грн;

- розвиток насінництва та будівництво заводів з виготовлення гібридного насіння – 10,5 млрд грн.

Загальна (орієнтовна) сума в фінансуванні на потреби відновлення аграрного сектора становить 1683,4 млрд грн, а в середньорічному обчисленні – 160,3 млрд грн. Це у 2,8 раза перевищує капітальні вкладення в первинне виробництво в середньорічному обчисленні за 2017-2021 рр. – 57,8 млрд грн. В якості основних джерел фінансування виступають державний бюджет, міжнародні кредити та донорська допомога ЄС.

Крім того, аграрії як малий та середній бізнес можуть бути активно залученими до національної програми «Забезпечення конкурентного доступу до капіталу», де йдеться про кредитування та інші фінансові інструменти для підприємців [29]. За експертними оцінками, загальні потреби державного сектору на відбудову та відновлення АПК становлять 18,7 млрд дол. Приватні ж фермери у наступні повоєнні роки повинні будуть інвестувати значно більше власних ресурсів [30]. Детальний перелік ключових робіт по аграрному сектору в рамках Плану відновлення України та конкретні строки реалізації проектів розкриті в Плані відновлення за напрямом «Нова аграрна політика» [31].

План відновлення України за напрямом «Нова аграрна політика» диверсифікується за 2 стратегічними цілями (Економічна трансформація АПК та Розвиток аграрної інфраструктури) і 12 + 2 проєктів та охоплює три етапи реалізації: червень – грудень 2022 р.; січень 2023 р. – грудень 2025 р.; січень 2026 р. – грудень 2032 р. Два додаткові проєкти спрямовані на вирішення наступних проблем:

1) сприяння впровадженню ключових реформ в рамках Угоди про асоціацію та Поглибленої та всеохоплюючої зони вільної торгівлі між Україною та ЄС в частині здоров'я рослин та удосконалення фітосанітарного контролю для забезпечення відповідності вимогам ЄС (за станом на I півріччя 2022 р., виконано лише 64 % від взятих зобов'язань в частині імплементації законодавства ЄС);

2) комплексне планування просторового розвитку та використання земель на території громад. Орієнтовна потреба в фінансуванні на ці проєкти, відповідно, 120 млн грн і 5,4 млрд грн.

Вже минув перший етап реалізації Плану відновлення України за напрямом «Нова аграрна політика». Головна ціль, яку необхідно було досягти, це – забезпечити збереження наявного економічного потенціалу галузі. Але на заваді реалізації цієї мети стало загострення військового конфлікту та знищення аграрно-ресурсного потенціалу в зонах бойових дій і на прифронтових територіях, подальше мінування і хімічне забруднення та руйнація родючого шару сільськогосподарськи угідь, руйнування логістичних ланцюгів, банкрутство низки аграрних підприємств, відсутність доступного фінансування, обмеженість кредитних ресурсів та ін. Із закінченням війни і звільненням від агресора окупованих територій будуть суттєво активізовані роботи із збереження існуючого та нарощування аграрно-ресурсного потенціалу сільського господарства на інноваційно-технологічній основі.

Висновки. Проаналізувавши, узагальнивши та систематизувавши існуючі підходи вітчизняних науковців щодо розуміння сутності поняття «інвестиційне забезпечення», вийшли на сучасне його трактування. Узагальнення наведених наукових поглядів свідчить, що при трактуванні цього поняття вченими застосовуються різні варіанти: спрощений та розширений підходи з включенням сукупності різноманітних умов, ресурсів, економічних механізмів, важелів і практичних заходів для забезпечення нормального перебігу інвестиційного процесу; ресурсний (що включено в процес інвестування) та процесний (з використанням процесів: підготовчого, інвестиційно-

го, заключного) підходи системного характеру; підхід масштабних інвестиційних процесів та розмірності об'єктів інвестування на різних рівнях: макро-, мезо-, мікро- та ін. Інструменти формування інвестиційних ресурсів пропонується розчленувати на інструменти прогнозування, інструменти залучення та розподілу інвестицій, інструменти регулювання, інвестування та інструменти оцінювання ефективності використання інвестицій. Здебільшого інвестиційне забезпечення вживається в одному контексті з інвестиціями, а тому ці поняття нерідко вважають синонімами.

Водночас як економічна категорія «інвестиційне забезпечення» відображає множинність організаційно-економічних умов, засобів, заходів та економічних взаємовідносин, які виявляються в процесі руху вартості, авансованої у капітал, з метою формування, нагромадження і використання інвестиційних ресурсів для розвитку аграрного сектора. Наведене визначення інвестиційного забезпечення найбільш адекватно відображає сутність цього терміну щодо умов відтворення аграрного ресурсного потенціалу.

Одним із важливих побічних індикаторів забезпечення аграрного сектора капітальними інвестиціями виступає частка валової доданої вартості (ВДВ), яку продукують первинне виробництво і харчова індустрія, у валовому внутрішньому продукті (ВВП) країни. В середньому за 2013 – 2021 рр. вона становить 12 – 15,8 %. Найбільш показові у цьому плані – 2015 – 2016 рр., коли середньорічна частка ВДВ аграрного сектора перевищувала 15,6 %. Цей показник певною мірою може бути орієнтиром при аналізі масштабів вкладання капітальних інвестицій в аграрний сектор.

Іншим важливим індикатором виступає валове накопичення основного капіталу (ВНОК) у структурі національного ВВП. Уточнено, що ВНОК – це приріст нефінансових активів, які тривалий час використовуються у процесі виробництва. Рівень ВНОКу 2014–2016 та 2020 рр. становив 13,06 – 15,46 % та 17,46 %, найвищий показник досягнуто у 2019 р. – 21,38 %, однак це майже вдвічі нижче за середньосвітове значення (перевищує 30 %, а для передових країн Азії – понад 40 %). У світовому вимірі Україна належить до останньої групи з 20 країн (3-по-між майже 190) із найнижчим рівнем ВНОК, що спеціалізуються на аграрному виробництві. Водночас для досягнення сталого економічного зростання валове нагромадження основного капіталу повинно бути не нижчим за 20 – 25 % ВВП, і цей висновок повністю стосується й України.

Дзеркальним аналогом масштабів вкладання капітальних інвестицій виступає знос основних засобів. Загалом в економіці знос основних засобів різко зменшився з 83,5 % у 2014 р. до 60,1 % у 2015 р., що пояснюється масовим списанням застарілих і проамортизованих основних фондів, тобто був зумовлений ліквідаційними процесами. Звужене відтворення основних засобів супроводжується низькою здатністю до економічного зростання. З 2015 р. знос основних засобів в економіці зменшився на 2,5 % (до 57,6 %), у первинному виробництві незначно підвищився – до 41,1 %, а в харчовій індустрії зменшився на 2,9 % (до 42,8 %). У середньорічному обчисленні зменшення зносу основних засобів по економіці становило 0,36 %, у харчовій індустрії – 0,24 %, а в первинному виробництві стагнація – зростання зносу основних засобів на 0,025 %. Отже відтворення основних засобів в економіці відбувалося на низькому рівні (коефіцієнт оновлення основних засобів становив 2,5-2,8 % при необхідних 5-7 % і більше), висновок повністю стосується і аграрного сектора, і цю ситуацію на перспективу необхідно виправляти.

Проведено розподіл груп підприємств, згідно з КВЕД-2010, на окремі групування за принципом: залучення капітальних інвестицій більше, ніж в середньому по первинному виробництву/харчовій індустрії (тип 1 та 3), і залучення капітальних інвестицій менше, ніж в середньому по первинному виробництву/харчовій індустрії (тип 2 та 4). Групування підприємств типу 1 та 2 по первинному виробництву відзначаються домінуванням одного виду підприємств (тип 1 – 93 % капітальних інвестицій належать групі підприємств по вирощуванню небагаторічних культур 01.1, а 3,5 % – групі підприємств з допоміжною діяльністю 01.6; тип 2 – із загального обсягу капітальних інвестицій 90 % належать групі підприємств по тваринництву 01.4, а 9,2 % – групі підприємств по лісозаготівлі 02.2). Щодо харчової індустрії, то групування підприємств типу 3 та 4 відзначаються спадним характером концентрації капітальних інвестицій. Зокрема, по типу 3 їх загальний обсяг за 2021 р. розподіляється наступним чином: група 11.0 – 32,7 %, група 10.1 – 28,1 %, група 10.7 – 21,0 %, група 10.6 – 13,1 %, група 10.9 – 3,5 %, група 10.2 – 1,6 %. А по типу 4 наступним чином: група 10.4 – 31,2 %, група 10.7 – 31,0 %, група 10.5 – 17,1 %, група 12.0 – 14,2 %, група 10.3 – 6,5 %. Якщо відношення обсягів капітальних інвестицій між групуваннями підприємств типу 3 і типу 4 в 2015 р. становили 1:2,44, то у 2021 р. – 1:0,71, тобто, капітальні інвестиції, що сконцентру-

вали підприємства типу 3, збільшилися за досліджуваний період у 3,44 раза і становлять 58,5 % у харчовій індустрії, а було на початку лише 29 %, тобто, їх частка подвоїлась.

План відновлення України був розроблений у 2022 р. і спрямований на прискорення стійкого економічного зростання на період до 2032 р., включає 17 національних програм (на загальну суму 733-893 млрд дол.). До їх складу включено програму «Розвиток секторів економіки з доданою вартістю» (34 напрями на суму 50 млрд дол.). Серед вказаних домінує напрям «Нова аграрна політика» (орієнтовна сума становить 1680 млрд грн, а в середньорічному обчисленні – понад 160 млрд грн). Цей напрям акумулює 12 проєктів, спрямованих на трансформацію і відбудову аграрного сектору, і два додаткових проєкти, спрямовані на завершення імплементації законодавства ЄС та планування і використання земель на території громад.

Капітальні інвестиції за аграрним напрямом майже утричі у середньорічному обчисленні перевищують відповідні капітальні вкладення в аграрний сектор в останні роки, а джерелами їх фінансування будуть державний бюджет, міжнародні кредити та донорська допомога ЄС. Реалізація «Нової аграрної політики» дозволить відтворити зруйнований і суттєво наростити аграрний ресурсний потенціал галузі на сучасній інноваційно-технологічній основі.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Мацибора Т. В. Інвестиційне забезпечення розвитку сільськогосподарських підприємств. Економіка АПК. 2019. № 2. С. 66-72.
2. Кісіль М. І. Інвестиційне забезпечення розвитку сільського господарства України в стратегічній перспективі. Вісник аграрної науки. 2018. № 1 (778). С. 78-82.
3. Колесник О. О. Оцінка інвестиційного забезпечення розвитку туризму в Україні. Економіка. Управління. Інновації. Серія: Економічні науки. 2011. № 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/eui_2011_2_20.
4. Білоткач О. В., Павлова Г. Є. Теоретико-методичні основи інвестиційного забезпечення розвитку сільськогосподарських підприємств. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство. 2017. Вип. 15 (1). С. 29-32.
5. Параконний С. В., Войшвілло Л. В., Шпанковський І. В. Напрями інвестиційного забезпечення розвитку економічного потенціалу підприємства. Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля. 2011. № 11(153), ч. 1. С. 68-76.
6. Вахович І. М., Денисюк Г. Л. Концептуальні засади інвестиційного забезпечення інноваційного

розвитку регіону. Актуальні проблеми економіки. 2011. № 1 (115). С. 138-144.

7. Безп'ята І. В. Інвестиційне забезпечення аграрного сектора економіки: монографія. Миколаїв: МНАУ, 2016. 337 с.

8. Коденська М. Ю. Мотиваційні чинники інвестиційного забезпечення розвитку аграрно-промислового виробництва. Вісник Академії праці і соціальних відносин Федерації профспілок України. 2013. № 2. С. 62-66.

9. Яненко І. Г. Організаційно-управлінські ресурси інноваційного розвитку економіки: методологія та практика: моногр. НАН України; Ін-т екон. та прогнозув. Миколаїв: Вид-во ЧДУ імені Петра Могили, 2012. 380 с.

10. Горлачук В. В., Черненко А. С., Раку О. О. Інвестиційне забезпечення інноваційного розвитку підприємства. Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія». Серія: Економіка. 2016. Т. 285, Вип. 273. С. 57-63.

11. Денисюк Г. Л. Форми і методи залучення та використання інвестицій для забезпечення інноваційного розвитку регіону. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». 2011. №16. С. 333-340.

12. World Development Indicators. Agriculture & Rural Development. The World Bank. URL: <https://databank.worldbank.org/source/world-development-indicators#>

13. Сільське господарство України в 2021 році. Стат. збірник. Київ: Держстат України, 2022. С. 25.

14. Валовий внутрішній продукт за категоріями кінцевого використання у постійних цінах 2016 року. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

15. Наявність та рух матеріальних активів за видами економічної діяльності за 2010-2021 рр. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

16. Шовкун І. А. Неоіндустріалізація в Україні: чи є макроекономічні передумови та інвестиційний потенціал? Економіка і прогнозування. 2016. № 4. С. 48-69.

17. Назукова Н. М. Стан, проблеми та перспективи інвестування в основний капітал в Україні. Інвестиції: практика та досвід. 2018. № 14. С. 54-59.

18. Стратегія сприяння залученню приватних інвестицій у сільське господарство на період до 2023 року. Схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 5 липня 2019 р. № 595-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/595-2019-%D1%80#Text>.

19. Удосконалення статистики прямих іноземних інвестицій (ПІІ): передавання Національному банку функції публікації даних та врахування реінвестованих доходів реального сектору. Департамент статистики та звітності НБУ. Київ, червень 2020. 25 с. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/FDI_pr_2020-06-26.pdf?v=4.

20. Прямі інвестиції в Україну: операції за видами економічної діяльності. (Прямі інвестиції за

принципом активів/пасивів – Інструменти участі в капіталі). URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-external/data-sector-external#5>.

21. Сільське господарство України в 2015 р. Стат. збірник. Київ: Держстат України, 2016. С. 34.

22. Капітальні інвестиції за джерелами фінансування за видами економічної діяльності за 2018-2020 рік. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

23. Деякі питання розподілу окремих повноважень центральних органів виконавчої влади у сфері меліорації земель. Постанова Кабінету Міністрів України від 24.05.2021 р. №539. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/539-2021-%D0%BF#Text>.

24. Рентабельність операційної та всієї діяльності підприємств за видами економічної діяльності з розподілом на великі, середні, малі та мікропідприємства за 2010-2021 роки. URL: https://ukrstat.gov.ua/operativ/menu/menu_u/sze_20.htm

25. Чистий прибуток (збиток) підприємств за видами економічної діяльності з розподілом на великі, середні, малі та мікропідприємства за 2010-2021 роки. URL: https://ukrstat.gov.ua/operativ/menu/menu_u/sze_20.htm

26. Нейтер Роман. Втрати на 40 млрд дол США: як через війну страждає аграрний сектор України. Скільки втратило сільське господарство України через агресію РФ та від чого залежить швидкість відновлення? URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/12/19/695167/>

27. Русан Віталій. Аграрний сектор економіки: підсумки 2022 та прогноз на 2023 рік. 10.03.2023. URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/ahrarynyy-sektor-ekonomiky-pidsumky-2022-ta-prohnoz-na-2023-rik>

28. Проекти Національної програми «Відновлення України». URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/ahrarynyy-sektor-ekonomiky-pidsumky-2022-ta-prohnoz-na-2023-rik>

29. Стали відомі подробиці з відновлення агросектору України після війни. URL: <https://latifundist.com/novosti/59448-stali-vidomi-podrobitsiz-vidnovlennya-agrosektoru-ukrayini-pislya-vijni>

30. Державі на відновлення АПК після війни вже потрібно майже 19 млрд дол США, приватному сектору – ще більше. URL: <https://www.growthow.in.ua/derzhavi-na-vidnovlennia-apk-pislya-vijny-vzhe-potribno-mayzhe-19-mlrd-pryvatnomu-sektoru-shche-bilshe/>

31. Проект Плану відновлення України. Матеріали робочої групи «Нова аграрна політика». 21 с. URL: <https://uploads-ssl.webflow.com/625d81ec8313622a52e2f031/62c>

REFERENCES

1. Matsyhora, T. V. Investytsiine zabezpechennia rozvytku silskohospodarskykh pidpryemstv [Investment support for the development of agricultural enterprises]. Ekonomika APK [Economics of the agro-industrial complex], 2019, no. 2, pp. 66-72.

2. Kisil, M. I. Investytsiine zabezpechennia rozvytku silskoho hospodarstva Ukrainy v stratehichnii perspektyvi [Investment support for the development

of agriculture in Ukraine in a strategic perspective]. *Visnyk aharnoi nauky* [Herald of Agrarian Science], 2018, no. 1, pp. 78-82.

3. Kolesnyk, O. O. Otsinka investytsiinoho zabezpechennia rozvytku turyzmu v Ukraini [Assessment of investment support for the development of tourism in Ukraine]. *Ekonomika. Upravlinnia. Innovatsii. Serii: Ekonomichni nauky* [Economy. Management. Innovations. Series: Economic Sciences], 2011, no. 2. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/eui_2011_2_20.

4. Bilotkach, O. V., Pavlova, H. Ye. Teoretyko-metodychni osnovy investytsiinoho zabezpechennia rozvytku silskohospodarskykh pidpriemstv [Theoretical and methodological foundations of investment support for the development of agricultural enterprises]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnogo universytetu. Serii: Mizhnarodni ekonomichni vidnosyny ta svitove gospodarstvo* [Scientific Bulletin of the Uzhhorod National University. Series: International economic relations and the world economy], 2017, iss. 15 (1), pp. 29-32.

5. Parakonnyi, S. V., Voishvillo, L. V., Shpankovskiy, I. V. Napriamy investytsiinoho zabezpechennia rozvytku ekonomichnogo potentsialu pidpriemstva [Directions of investment support for the development of the economic potential of the enterprise]. *Visnyk Skhidnoukrainskoho natsionalnogo universytetu imeni Volodymyra Dalia* [Bulletin of the Eastern Ukrainian National University named after Volodymyr Dahl], 2011, no.11 (153), part. 1, pp. 68-76.

6. Vakhovych, I. M., Denysiuk, H. L. Kontseptualni zasady investytsiinoho zabezpechennia innovatsiinoho rozvytku rehionu [Conceptual principles of investment support for innovative development of the region]. *Aktualni problemy ekonomiky* [Actual problems of the economy], 2011, no. 1 (115), pp. 138-144.

7. Bezpiatam, I. V. (2016). Investytsiine zabezpechennia aharnoho sektora ekonomiky: monohrafiia [Investment support of the agricultural sector of the economy: monograph]. Mykolaiv, MNAU, 337 p.

8. Kodenska, M. Yu. Motyvatsiini chynnyky investytsiinoho zabezpechennia rozvytku aharno-promysloвого vyrobnytstva [Motivational factors of investment support for the development of agrarian and industrial production]. *Visnyk Akademii pratsi i sotsialnykh vidnosyn Federatsii profspilok Ukrainy* [Bulletin of the Academy of Labor and Social Relations of the Federation of Trade Unions of Ukraine], 2013, no. 2, pp. 62-66.

9. Yanenkova, I. H. (2012). Orhanizatsiino-upravlinski resursy innovatsiinoho rozvytku ekonomiky: metodolohiia ta praktyka: monohr. [Organizational and management resources of innovative economic development: methodology and practice: monogr.]. National Academy of Sciences of Ukraine; Institute of Economics and predicted Mykolaiv: Publishing house of Petro Mohyla ChSU, 380 p.

10. Horlachuk, V. V., Chernenko, A. S., Raku, O. O. Investytsiine zabezpechennia innovatsiinoho rozvytku pidpriemstva [Investment support for innovative development of the enterprise]. *Naukovi pratsi Chornomorskoho derzhavnogo universytetu imeni Petra*

Mohyly kompleksu Kyievo-Mohylianska akademiia Serii: Ekonomika [Scientific works of the Black Sea State University named after Peter Mohyla of the complex Kyiv-Mohyla Academy Series: Economy], 2016, vol. 285, iss. 273, pp. 57-63.

11. Denysiuk, H. L. Formy i metody zaluchennia ta vykorystannia investytsii dlia zabezpechennia innovatsiinoho rozvytku rehionu [Forms and methods of attracting and using investments to ensure innovative development of the region]. *Naukovi zapysky Natsionalnogo universytetu Ostrozka akademiia* [Scientific notes of the National University Ostroh Academy], 2011, no. 16, pp. 333-340.

12. World Development Indicators. Agriculture & Rural Development. The World Bank. Available at: <https://databank.worldbank.org/source/world-development-indicators#>

13. Silske gospodarstvo Ukrainy v 2021 rotsi [Agriculture of Ukraine in 2021]. *Stat. zbirnyk. Kyiv: Derzhstat Ukrainy* [Stat. collection. Kyiv: State Statistics Service of Ukraine], 2022, 25 p.

14. Valovyi vnutrishnii produkt za katehoriiami kintseвого vykorystannia u postiinykh tsinakh 2016 roku [Gross domestic product by categories of final use in constant prices of 2016]. *Derzhavna sluzhba statystyky* [Ukrainy State Statistics Service of Ukraine]. Available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

15. Naiavnist ta rukh materialnykh aktyviv za vydamy ekonomichnoi diialnosti za 2010-2021 rr. [Availability and movement of material assets by types of economic activity for 2010-2021]. *Derzhavna sluzhba statystyky* [Ukrainy State Statistics Service of Ukraine]. Available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

16. Shovkun, I. A. Neoindustrializatsiia v Ukraini: chy ye makroekonomichni peredumovy ta investytsiinyi potentsial? [Neo-industrialization in Ukraine: are there macroeconomic prerequisites and investment potential?]. *Ekonomika i prohnouvannia* [Economics and forecasting], 2016, no. 4, pp. 48-69.

17. Nazukova, N. M. Stan, problemy ta perspektyvy investuvannia v osnovnyi kapital v Ukraini [State, problems and prospects of investing in fixed capital in Ukraine]. *Investytsii: praktyka ta dosvid* [Investments: practice and experience]. 2018, no. 14, pp. 54-59.

18. Stratehiia spryannia zaluchenniu pryvatnykh investytsii u silske gospodarstvo na period do 2023 roku. Skhvaleno rozporiadzhenniam Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 5 lypnia 2019 r. № 595-r. Strategy for promoting the attraction of private investments in agriculture for the period until 2023. Approved by order of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated July 5, 2019, no. 595. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/595-2019-%D1%80#Text>.

19. Udoshkonalennia statystyky priamykh inozemnykh investytsii (PII): peredavannia Natsionalnomu banku funktsii publikatsii danykh ta vrakhuvannia reinvestovanykh dokhodiv realnogo sektoru [Improvement of foreign direct investment (FDI) statistics: transfer to the National Bank of the function of publishing data and taking into account the reinvested income of the real sector]. Department of Statistics and Reporting of the NBU. Kyiv, June 2020, 25 p. Available at: <https://>

bank.gov.ua/admin_uploads/article/FDI_pr_2020-06-26.pdf?v=4.

20. Priami investytsii v Ukrainu: operatsii za vydamy ekonomichnoi diialnosti. (Priami investytsii za pryntsyptom aktyviv/pasyviv – Instrumenty uchasti v kapitali). [Direct investments in Ukraine: operations by types of economic activity. (Direct investments on the asset/liability basis - Equity instruments)] Available at: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-external/data-sector-external#5>.

21. Silske hospodarstvo Ukrainy v 2015 r. [Agriculture of Ukraine in 2015]. Stat. zbirnyk. [Stat. collection]. Kyiv: State Statistics Service of Ukraine, 2016. p. 34.

22. Kapitalni investytsii za dzherelamy finansuvannia za vydamy ekonomichnoi diialnosti za 2018-2020 rik [Capital investments by sources of financing by types of economic activity for 2018-2020]. Available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

23. Deiaki pytannia rozpodilu okremykh povnovazhen tsentralnykh orhaniv vykonavchoi vlady u sferi melioratsii zemel [Some issues of distribution of individual powers of central executive bodies in the field of land reclamation]. Postanova Kabinetu Ministeriv Ukrainy vid 24.05.2021 r. №539. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/393-2014-%D0%BF#n8>.

24. Rentabelnist operatsiinoi ta vsiiei diialnosti pidpriemstv za vydamy ekonomichnoi diialnosti z rozpodilom na velyki, seredni, mali ta mikropidpriemstva za 2010-2021 roky [Profitability of operating and all activities of enterprises by type of economic activity with distribution into large, medium, small and micro enterprises for 2010-2021]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/393-2014-%D0%BF#n8>.

25. Chystyi prybutok (zbytok) pidpriemstv za vydamy ekonomichnoi diialnosti z rozpodilom na velyki, seredni, mali ta mikropidpriemstva za 2010-2021 roky [Net profit (loss) of enterprises by type of economic activity with distribution into large, medium, small and micro enterprises for 2010-2021]. Available at: https://ukrstat.gov.ua/operativ/menu/menu_u/sze_20.htm.

26. Neiter, R. Vtraty na \$40 mlrd: yak cherez viinu strazhdaie ahraryi sektor Ukrainy. Skilky vtratilo silske hospodarstvo Ukrainy cherez ahresiiu RF ta vid choho zalezhyt shvydkist vidnovlennia? Available at: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/12/19/695167/>.

27. Rusan, V. Ahraryi sektor ekonomiky: pidsumky 2022 ta prohnaz na 2023 rik. 10.03.2023. [The agricultural sector of the economy: the results of 2022 and the forecast for 2023. 10.03.2023]. Available at: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/ahraryi-sektor-ekonomiky-pidsumky-2022-ta-prohnaz-na-2023-rik>.

28. Proiekt Natsionalnoi prohramy «Vidnovlennia Ukrainy». Available at: <https://recovery.gov.ua/project/program/grow-value-adding-sectors-of-economy>.

29. Staly vidomi podrobytsi z vidnovlennia ahro-sektoru Ukrainy pislia viiny [Details of the restoration of the agricultural sector of Ukraine after the war have

become known]. Available at: <https://latifundist.com/novosti/59448-stali-vidomi-podrobitsi-z-vidnovlennya-agro-sektoru-ukrayini-pislya-vijni>.

30. Derzhavi na vidnovlennia APK pislia viiny vzhe potribno maizhe \$19 mlrd, pryvatnomu sektoru — shche bilshe [The state already needs almost \$19 billion to restore the agricultural industry after the war, and the private sector needs even more]. Available at: <https://www.growth.in.ua/derzhavi-na-vidnovlennia-apk-pislia-viiny-vzhe-potribno-maizhe-19-mlrd-pryvatnomu-sektoru-shche-bilshe/>.

31. Proiekt Planu vidnovlennia Ukrainy. Materialy robochoi hrupy «Nova ahrarya polityka». 21 p. Available at: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/recoveryrada/ua/new-agrarian-policy.pdf>.

Investment support of the agrarian sector of the economy of Ukraine in the pre-war and post-war periods.

Shust O., Varchenko O., Krysanov D., Dragan O., Tkachenko K.

The article is devoted to the analysis of trends and shifts in the investment provision of the agrarian sector. The approaches of various scientists regarding the essence of the concept of "investment security" have been analyzed. It is established that it includes not only the forms, methods, levers and tools of investment support, but also their division into tools for investment forecasting, investment attraction and distribution, investment regulation and tools for evaluating the effectiveness/efficiency of investment implementation. This allows you to reasonably choose the method of resource provision and ensure a comprehensive approach to solving the issue of investing in the agricultural sector.

The contribution of the agricultural sector to the creation of the country's gross domestic product was assessed and it was established that the current level is insufficient for achieving strategic goals and solving current problems. An important indicator of the investment process is the gross accumulation of fixed capital in the structure of the national GDP. It was established that Ukraine has a level almost twice as low as this indicator and belongs to the last group of underdeveloped countries. This shows that the deficit of capital investments for the agricultural sector was and is a constant problem.

It has been proven that direct investments grew until 2013, and then fell sharply due to the annexation of Crimea and the occupation of Donbas and fluctuated in a "narrow corridor", but at the same time, in primary production - it decreased by half, and in the food industry - it increased by a third. With the transfer of DI reporting from the State Statistics Service to the NBU in 2020, the methodology of their calculation also changed, which made it impossible to analyze the dynamics of direct investment over different periods of time.

It was established that the main source of investment in primary production was and is the own funds of enterprises and organizations, which are strengthened by bank loans, and in some years supplemented by funds from the state and local budgets. Regarding the national economy,

the list is wider: funds of the population for the construction of their own apartments, loans from foreign banks, funds of foreign investors and domestic investment companies, funds, etc. When investing in material assets, the key positions are occupied by capital investments in machines and equipment (3/5-3/4), but significantly less (1/6-1/4) in the construction and reconstruction of buildings, which allows modernization of production.

The division of enterprises into separate groups according to the principle of attracting capital investments more/less than by primary production/food industry is systematized. Different types of enterprises have been obtained, depending on the gaps between their own capabilities and the volume of capital investments financed by them, which are covered by external borrowings.

The direct and indirect losses inflicted on the agricultural sector from Russian aggression are generalized and the key risks for its functioning are systematized. The main principles of the Plan for the Revival of Ukraine were revealed and the projects under the "New Agrarian Policy" direction, which have already begun to be implemented, were systematized. It was established that the volume of capital investments for their implementation in the average annual calculation is almost three times higher than the corresponding for the last five reporting years in primary production.

Key words: capital and direct investments, primary production, food industry, directions of investment, direct and indirect losses, economic potential of the industry.

Copyright: Шуст О.А. та ін. © This is an open-access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License, which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original author and source are credited.

ORCID iD:

Шуст О.А.

Варченко О.М.

Крисанов Д.Ф.

Драган О.О.

Ткаченко К.В.

<https://orcid.org/0000-0001-7066-8020>

<https://orcid.org/0000-0002-9090-0605>

<https://orcid.org/0000-0002-9065-3325>

<https://orcid.org/0000-0001-6431-8825>

<https://orcid.org/0000-0002-0369-3100>